

GENDER TENGLIGINI TAMILASH DUNYOVIY EHTIYOJIDIR

Qo'chqorov Anvarjon Vakiljon o'g'li

*Andijon Qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar
instituti Yurisprudensiya faoliyat turlari bo'yicha
ta'lim yo'nalishi talabasi*

Email: anvarjonqochqorov59@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada gender tengligining tushunchasi, ayollar va erkaklar teng huquqligini tamilashining ahamiyati, gender tengligi masalalari rivojlanishining tarixiy evolyutsiyasi va shuningdek ayollar va erkaklar teng huquqliligini taminlash bo'yicha xalqaro hamjamiyat tamonidan qabul qilingan bir qancha huquqiy hujjatlar bo'yicha malumotlarga ega bo'lishingiz mumkin. Shuni takilab o'tishimiz kerakki, ayollar va erkaklar huquqlarini taminlash xalqaro huquqiy hujatlarda o'z aksini topayotganini ko'rastib berish ushbu maqollaning maqsadlaridan biridir.

Kalit so'zlar: Gender tengligi, mustaqilik, davlat, fuqarolar, notenglik, psixolog, BMT Birlashgan Millatlar Tashkiloti, deklaratsiya, huquqiy hujat, assemblya, konvensiya, milliy qonun, ijtimoiy adolat, komitet hukumat, faylasuf, siyosatshunos.

Аннотация. В этой статье вы можете получить информацию о концепции гендерного равенства, важности стремления женщин и мужчин к равным правам, исторической эволюции развития вопросов гендерного равенства, а также некоторых правовых документах, принятых международным сообществом для обеспечения равного равенства. Права женщин и мужчин. Необходимо подчеркнуть, что одна из целей данной статьи – показать, что обеспечение прав женщин и мужчин отражено в международно-правовых документах.

Ключевые слова: Гендерное равенство, независимость, государство, граждане, неравенство, психолог, ООН, Организация Объединенных Наций, декларация, юридический документ, собрание, конвенция, национальный закон, социальная справедливость, правительство комитета, философ, политолог.

Abstract. In this article, you can have information on the concept of gender equality, the importance of women and men seeking equal rights, the historical evolution of the development of gender equality issues, and also some legal documents adopted by the international community to ensure the equal rights of women and men. We must emphasize that one of the goals of this article is to show that the provision of women's and men's rights is reflected in international legal documents.

Key words: Gender equality, independence, state, citizens, inequality, psychologist, UN, United Nations, declaration, legal document, assembly, convention, national law, social justice, committee government, philosopher, political scientist.

Gender tengligi tushunchasi

Gender tengligi - jinsidan qat'iy nazar hamma resurslar va imkoniyatlardan teng foydalanish huquqiga ega degan g'oyadir. Bularga ta'lim olish, iqtisodiy ishtirok va mustaqillik, siyosiy ishtirok va vakillik kiradi. Bu shuni anglatadiki, turli xil xatti-harakatlar, intilishlar, ehtiyojlar va fikrlarni teng baholashda jinsning ahamiyati yo'q. Gender tengligi g'oyasi, shuningdek, davlat jinsidan qat'i nazar, barcha fuqarolarga

taqdim etishi kerak bo'lgan huquqiy, ijtimoiy va siyosiy huquqlar, erkinliklar va himoyalarni qamrab oladi.

Gender tengligi tarixiga nazar solamiz

O'tmishdan ma'lumki tarixda ayollar bilan erkaklar o'rtasida teng huquqlilik masalalarni ta'minlashda bir qator sayozliklar bo'lgan. Bu masalalar azaldan olim va faylasuflar tomonidan turlicha talqin qilingan, bu borada ko'plab baxsli holatlar yuzga kelgan. Erkak va ayollar tengligi g'oyasini ilk bor faylasuf Antifont o'z asarlarida keltirarkan jumladan shunday deydi: "Tabiat barchani – ayollarni ham, erkaklarni ham teng qilib yaratdi, lekin odamlar insonlarni tengsiz holatga soluvchi qonunlarni ishlab chiqishadi". Demak, notenglikni biz o'zimiz keltirib chiqararkanmiz. 1791 yilda Olimpiada De Guj ilgari surgan fuqorolik va ayol huquqlari deklaratsiyasi birinchi marta ayolning erkin fikirlashi va o'z fikrini bildirish huquqiga ega ekanligi ochiqchasiga e'tirof etildi. Aynan mana shundan boshlab, gender tenglik bo'yicha amaliy ishlar boshlandi, bu ishlar 1968 yilga kelib, yangi bosqichga ko'tarildi. Ya'ni shu yili amerikalik psixolog olim Robert Strolle tomonidan fanga "gender" atamasi kiritildi. "Gender" tushunchasi "jins" ma'nosini anglatib, eng avvalo erkak va ayol munosabatlarining ijtimoiy-psixologik hamda siyosiy, huquqiy va iqtisodiy sohalarini qamrab oladi.

O'tgan asrning 80 yillaridan boshlab keng tarqalgan bu tushuncha ayol va erkaklarning fe'l-atvori, jinsiga xos xislatlari, hayot tarzi, fikr va intilishlarini o'zida aks etiradi. Shuningdek, gender ayol va ayol o'rtasidagi munosabatlarning jamiyatdagi ko'rinishini, ayollarning davlat va jamiyat boshqaruvidagi ishtirokining qay ahvolda ekanini namoyon etadi hamda ayollarning erkaklar bilan huquqiy tengligi va jamiyatdagi rolini ko'rsatadi. Gender tengligining huquqiy asoslari 1994 yil Qohira shahrida 179 davlatdan 10 mingdan ortiq delegat ishtirok etgan aholishunoslik bo'yicha xalqaro konferensiyada BMT ning gender tengligi ayollarning huquq va imkoniyatlarini kengaytirish tuzilmasini tashkil etish taklifi delegatlar tomonidan qo'llab-quvvatlandi. Shundan buyon faoliyat ko'rsatib kelayotgan BMT ning Gender tengligi va ayollarning huquqlari va imkoniyatlarini kengaytirish tashkiloti BMT ga a'zo bo'lgan mamlakatlarga gender tengligini o'rnatishdagi xalqaro andozalarni hayotga tatbiq qilishda tegishli qonun va dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishda yaqindan ko'mak beradi.

Xalqaro huquqiy hujjatlarda gender tengligining aks etishi

Gender tengligiga rioya qilish, siyosatning barcha bo'g'inlarida gender paritetlik tamoyilini amalga oshirish BMT Nizomida alohida belgilab qo'yilgan. Xususan, BMT Ayollar maqomi bo'yicha komissiyasi "CSW" gender tengligiga amal qilishga

asoslangan paritetini har bir tashkilotning kamida 50 foizini bitta jins vakillari tashkil etishi bilan baholaydi. Xotin-qizlarning siyosiy vakillik masalalari, ya'ni teng vakillikdan foydalanish tamoyili ham ayni xuddi shu tushunchani o'zida mujassam etgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nizomi barcha a'zo mamlakatlardan "inson huquqlari va asosiy erkinliklarini hurmat qilish va ularga rioya qilishni" rag'batlantirishga va'da berishlarini va bunga sodiq qolishlarini talab qiladi.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi

Mazkur hujjat 1948 yil 10 dekabrda Parijda BMT Bosh Assambleyasining 183-yalpi majlisida qabul qilingan bo'lib, unda Ikkinchi Jahon urushi davrida insoniyat tomonidan sodir etilgan vahshiy harakatlarga javoban insonning asosiy huquq va erkinliklari adolat va tinchlikning asosi ekanligi oliy qadriyat sifatida tan olingan. Deklaratsiya mundarija va insonning eng muhim va daxlsiz huquq va erkinliklari aks etgan 30 moddadan tashkil topgan. Har bir moddada insonning jamiyat hayotidagi barcha jabhalarini qamrab olgan mavjudligini asoslovchi "tenglik" tamoyili amal qiladi. Xususan, hujjatning 1- moddasi: "Barcha insonlar huquqlarga egalik qilishda va qadr-qimmatlariga mos munosabatda erkin va teng bo'lib tug'iladilar. Ular aql va vijdonga ega bo'lib, birbirlariga birodarlik ruhida harakat qilishlari kerak" ligi ta'kidlanganligi ham ijtimoiy adolatning yorqin isbotidir.

Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasi inson huquqlari to'g'risidagi xalqaro standartlarning yaratilishiga asos soldi. Deklaratsiyaning umuminsoniy qoidalari, davlatlarning inson huquqlari bo'yicha majburiyatlarini mustahkamladi, shuningdek, insonning asosiy huquq va erkinliklarini ta'minlashning fundamental mexanizmlarini shakllantirdi. Mazkur hujjatlarning bosh g'oyasi "ijtimoiy adolat"ni o'rnatish va uni targ'ib etishdan iborat bo'lib, deklaratsiya moddalarida uchta asosiy tamoyil: universallik, o'zaro bog'liqlik va tenglik bosh maqsad qilib olingan. Hujjatning universalligi, uning yaratilish jarayonida dunyoning turli mintaqalaridan turli darajada rivojlangan mamlakat vakillari qatnashganligi bilan baholanadi. Mazkur hujjat xalqaro huquqning asosini tashkil etibgina qolmasdan, inson huquqlariga oid 80 dan ortiq xalqaro shartnoma va deklaratsiyalar, inson huquqlari bo'yicha ko'plab mintaqaviy konvensiyalar, milliy qonunlar va davlat konstitutsiyalarining poydevori bo'lib xizmat qiladi. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyada gender tengligi masalalari eng muhim qism sanaladi. Buni hujjatning yaratilish tarixi ham asoslaydi. Xususan, Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasidek muhim hujjatning loyihasini tuzish mas'uliyati sharaflari vazifa sifatida Eleonora Ruzvelt xonim boshchiligidagi Komitetga topshirilganligi ham bejiz emas. Ayni shu vaqtdan Xotin-qizlar masalasi xalqaro ahamiyat kasb eta boshladi.

Jamiyatda ayollar va erkaklarning barcha sohalarda bir xil imkoniyatlardan, huquq va majburiyatlardan teng foydalanishiga erishish - gender tengligi tamoyilining umumiy maqsadi sifatida baholandi.

Inson huquqlari Umumjahon deklaratsiyasi Inson huquqlari sohasida yaxlit qamrovni egallagan, unda huquqlar bo'linishi yoki ierarxiyasi mavjud emas. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi yaratilish tarixi va mazkur hujjatdagi moddalarning joylashish tartibini tahlil qilgan olim Yohans Morsink, u haqida, "moddalarning har biri o'zaro organik bog'liq bo'lib, har bir modda butun bir kontekstning mohiyatini alohida-alohida sharhlaydi" degan fikrni bildiradi. Xususan, "bajarilgan ish uchun teng haq olish huquqi" haqidagi 23-modda "kamsitishni taqiqlash" ga oid 2-modda va "xotin-qizlar va erkaklar teng huquqligi" haqidagi 3-modda bilan o'zaro bog'liqdir. Inson huquqlari Umumjahon Deklaratsiyasining kirish qismidayoq, "Insoniyatning barcha a'zolari teng huquqligi va qadr-qimmatini tan olish dunyodagi erkinlik, adolat va tinchlikning garovidir", deya ta'kidlangan.

Inson huquqlari sohasi shunchalik o'zaro bir-biriga bog'liqki, davlatlar va hukumatlar va manfaatli tashkilotlar mazkur yo'nalishda kompleks yondashishlari lozimligi talab etiladi. Tizimda muvaffaqiyatga erishish uchun yaxlit harakatlar strategiyasi talab etiladi. Ma'lum huquqlarda kamchiliklar bo'la turib, ma'lum huquqlarda muvaffaqiyatga erishib bo'lmaydi. Inson huquqlari bir-biri bilan shunchalik bog'liqligini ta'kidlab, Stephen Marks aynan inson huquqlari sohasida yaxlit yondashuv ahamiyati tizimning samarali ishlashi uchun muhim ekanligini quyidagicha asoslaydi, ya'ni inson huquqlariga yaxlit yondashuv bir tomondan fuqarolik va siyosiy huquqlar, ikkinchi tomondan iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar o'rtasidagi an'anaviy, ierarxik tafovutlarni rad etadi. Shuningdek, inson huquqlari sohasidagi yaxlitlik tamoyili sohada universallikni da'vo qiluvchi hukumatlarni ayollar huquqlari, demokratik jarayonlarda ishtirok etish yoki ijtimoiy va iqtisodiy huquqlar kabi inson huquqlarning ayrim turlarini e'tiborsiz qoldirishayotganligi shubha ostiga qo'yadi.

Buyuk yunon faylasufi, siyosatshunos olim, Aristotel, davlat va jamiyat borasidagi ilk qarashlar shakllangan davrda, inson to'laqonli fuqaro bo'la olishi uchun u o'zining barcha huquq va erkinliklaridan to'liq foydalana olishi kerak, degan fikrni ilgari suradi. Bu bejizga aytilmagan insonning barcha huquqlari inson qadr-qimmatining ajralmas qismidir. Shu sababli, barcha inson huquqlari teng maqomga ega va ularni "ierarxik tartibda joylashtirish mumkin emas".

Inson huquqlariga oid ikkita eng muhim xalqaro paktda insonning barcha huquq va erkinliklari to'liq ta'minlanishi xususiyatlari aks etgan. Fuqarolik va siyosiy

huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt [International Covenant on Civil and Political Rights] hamda iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt ICESCR shular jumlasidandir. Mazkur hujjatlar BMT Bosh Assambleyasi Qarori asosida vujudga kelgan. Bu ikki pakt inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi bilan birgalikda "Inson huquqlari to'g'risidagi Bill" ni tashkil etadi. Ushbu muhim hujjatlarda tenglik masalasi quyidagicha o'z aksini topgan, ya'ni ishtirok etuvchi har bir davlat o'z hududida turgan va o'z yurisdiksiyasi ostida bo'lgan barcha shaxslarning huquqlarini hech bir ayirmachiliksiz, jumladan, irqi, tana rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki boshqa e'tiqodidan, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy ahvoli, tug'ilishi yoki o'zga holatidan qat'iy nazar hurmat qilish va ta'minlash majburiyatini oladi. Shuningdek, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi Pakt har bir insonning tenglik asosidagi fuqaroviy va siyosiy huquqlaridan foydalanish mexanizmlarini ochiq va oydin o'zida namoyon etgan. Xususan, 2 va 25 moddalar saylash va saylanish huquqining kafolatlariga bag'ishlanib, davlatlarga bu borada alohida tavsiya va majburiyatlarni yuklaydi. Mazkur jihatlar xotin-qizlarning siyosiy vakilligi, ularning qaror qabul-qilish jarayonlaridagi ishtirokini oshirishga oid masalalarda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllariga barham berish to'g'risida" gi CEDAW konvensiyasi. Mazkur hujjat hozirda dunyoning 185 ta mamlakati tomonidan ratifikatsiya qilingan bo'lib, uning ahamiyatlilik darajasi qanchalik yuqori ekanligini ko'rsatib turibdi. Ushbu konvensiyada xotin-qizlarga oid eng muhim jihatlar, jumladan, xotin-qizlarning o'ziga xos tenglik masalalari, fuqarolikni olish va o'z fuqaroligini farzandlariga o'tkazish huquqi, mehnat faoliyatida teng imkoniyatlar, o'z turmush o'rtog'ini erkin tanlash huquqi, tegishli tibbiy xizmatdan foydalanish huquqi va farzand ko'rishni erkin tanlash kabi to'siqlarga ko'p uchrayotgan tabiiy huquqlari kafolatlangan.

Xulosa: Ushbu maqolada gender tengligi nima ekanligi, uning tarixiy evolyutsiyasi va xalqaro huquqiy hujjatlarda ayollar va erkaklarning siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy, fuqarolik va boshqa qonunchilikda ularning huquq va erkinliklari tengligini ta'minlash bo'yicha qanaday hujjatlar qabul qilinganligi yoritib berildi. Dunyo aholisining 49.6% ini 34 xotin-qizlar tashkil etishini hisobga olgan holda ularni har tomonlama qo'llab-quvvatlash davlatlar iqtisodiy taraqqiyoti yo'lidagi muhim omilga aylanib ulgurdi. Qashshoqlikning feminizatsiyalashuvi, ishsizlik, atrof-muhitning ayanchli oqibatlari 35, muhim qarorlarni qabul qilish jarayonlari 36 da xotin-qizlar ishtiroki kabi masalalarga har doimgidanda dolzarb ahamiyat qaratishi lozimligini ta'kidlamoqda. Shuningdek, xalqaro munosabatlarda yirik kuch markazlari

manfaatlarning to'qnashuvi natijasida nizolarning ba'zan eskalatsiyalashuvi natijasida qochoqlar sonining ortishi, konflikt zonalarda xotinqizlar va bolalarning turli ko'rinishdagi zo'ravonlik qurboni bo'lishiga olib kelmoqda. Bu kabi masalalar jahon siyosatida genderga oid jihatlarning ichki va tashqi siyosatda muhim ahamiyat kasb etishini ta'kidlaydi va mamlakatlardan har qanday vaziyatda gender sezuvchan siyosat yuritishni ta'minlash kerakligini ta'kidlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Geertje A. Nijeholt, Saskia Wieringa. (2019). Political Science Women's Movements and Public Policy in Europe, Latin America and The Caribbean/books.google.co.uz › books.
2. JOHANNES MORSINK, THE UNIVERSAL DECLARATION OF HUMAN RIGHTS: ORIGINS, DRAFTING, AND INTENT 232 (1999) (“The organic character of the text applies both to how it grew to be what it now is, as well as to a deeper interconnectedness of all the articles.”).
3. Abdurahmanova, M., & Rayimjonova, M. (2021). KORPUS LINGVISTIKASIDA TARJIMASHUNOSLIK MASALASI. COMPUTER LINGUISTICS: PROBLEMS, SOLUTIONS, PROSPECTS, 1(1).
4. Tursunaliyevna, A. M. (2022). EKOLINGVISTIKA TILSHUNOSLIKNING YANGI SOHASI SIFATIDA. FAN, TA'LIM, MADANIYAT VA INNOVATSIYA JURNALI| JOURNAL OF SCIENCE, EDUCATION, CULTURE AND INNOVATION, 1(2), 82-84.
5. Abdurahmanova, M. T. (2023). OMONIMLARNI FARQLASH USULLARINING SUN'IY INTELLEKT VA MASHINA TARJIMASIDAGI O' RNI. Educational Research in Universal Sciences, 2(4), 241-248.
6. Tursunaliyevna, A. M. (2023, May). OMONIMLAR VA SUN'IY INTELLEKT. In International Congress on Models and methods in Modern Investigations (pp. 48-51).
7. James W. Nickel, Rethinking Indivisibility: Towards A Theory of Supporting Relations Between Human Rights, 30 HUM. RTS. Q. 984 (2008). (recounting the efforts of the U.N. General Assembly and the Office of the High Commissioner for Human Rights to support the indivisibility thesis, requiring countries to endorse all categories of rights); see also Scott Leckie, Another Step Towards Indivisibility: Identifying Key Features of Violations of Economic, Social and Cultural Rights, 20 HUM. RTS. Q. 81, 83 (1998) (highlighting the disparity between the international community's consistent commitment to the idea that all human rights are interconnected and the ambivalence of states as demonstrated by their attitudes and practices toward economic and social rights).
8. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi 1948-yil 10-dekabr.
9. Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt 1966-yil 16-dekabr.